

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI

TARİH VE KÜLTÜR BAĞLAMINDA MUŞ ULUSLARARASI
SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

*INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MUŞ IN THE CONTEXT OF HISTORY AND
CULTURE*

10-12 Mayıs / May / 2018 / MUŞ

Yayına Hazırlayan
Arzu GÜVENÇ SAYGIN
Murat SAYGIN

Ankara-2019

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları **Atatürk Araştırma Merkezi**'ne aittir.

Tarih ve Kültür Bağlamında Muş Uluslararası Sempozyumu (2018:Muş)

Tarih ve kültür bağlamında Muş uluslararası sempozyumu bildirileri; Muş, 10-12 Mayıs 2018 = International symposium on Muş in the context of history and culture; Muş, 10-12 May 2018/ yay.haz.: Arzu Güvenç Saygın, Murat Saygın. __ Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2019

XXVI,1068s.hrt.:tbl.:res.;24 cm. __ (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi yayını)

ISBN:978-975-17-4203-2

1. MUŞ (TÜRKİYE) __ TARİHİ __ KONGRELER,VB.

I.Saygın, Arzu Güvenç, yay.haz. II.Saygın, Murat, yay.haz. III. E.a. IV.E.a.: Muş Uluslararası Sempozyumu V.E.a.: International Symposium on Muş in the Context of History and Culture VI.Seri

956.634

İNCELEYENLER : Dr. Öğr. Üyesi Fadime TOSİK DİNÇ
Dr. Öğr. Üyesi Atik ASLAN

KİTAP SATIŞ:

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

Mağaza : Bayındır 1 Sok. Nu: 24/6 Kızılay / ANKARA

Tel : 009 (0312) 285 55 12

Belgegeçer : 009 (0312) 285 65 73

e-posta : bilgi@atam.gov.tr

web : <http://www.atam.gov.tr>

e-mağaza : e-magaza.atam.gov.tr

ISBN : 978-975-17-4203-2

İLESAM : 19.06.Y.0150-598

MİZANPAJ : Erdal Basım Yayın Dağıtım
0532 675 95 15

SEYYİD AYNÜ'L-MELEK HAZRETLERİ, CAMİSİ, VAKFIYESİ VE MUŞ TARİHİNDEKİ ÖNEMİ

Mehmet Sait SELVİ *
Mehmet ÖZTÜRK**
Mehmet Sena EKİCİ ***

ÖZET

Muş tarihi; birçok tekke, medrese ve vakıf kurarak kendisini ilim, bilim ve insanlığın hizmetine adanmış çok sayıda âlim ile doludur. Bu âlimlerden birisi de bu günkü Bulanık ilçesine bağlı Esenlik (Abri) köyünde büyük bir vakıf kurmuş Seyyid Aynü'l-Melek'dir.

Kadiri tarikatına mensup âlim ve mutasavvıflarından olan, Aynü'l-Melek Esenlik köyünde; camii, medrese, tekke ve hamamdan (kulleteyn) oluşan külliye inşaa etmiştir. Seyyid Aynü'l-Melek tarafından medrese ve tekke ile beraber inşaa edilen bu cami Anadolu'da inşaa edilen en eski camilerdendir. Caminin kuzey cephesinde, inşaa tarihi ile alakalı olarak taç kapı üzerinde dikdörtgen çerçeve içinde taşa kazınarak işlenmiş Arapça kitabede;

أَمْرٌ بِنَاءِ هَذِهِ الْمَسْجِدِ الْمُبَارَكِ ابْتِغَاءً لِمَرْضَاتِ اللَّهِ تَعَالَى وَطَلْبًا لِثَوَابِهِ الْجَزِيلِ فِي شَهْرِ رَجَبِ سَنَةِ خَمْسٍ وَعِشْرِينَ وَسَبْعِمِائَةٍ
“Umire binâu hâzihi'l-mescidi'l-mübâreki ibtiğâen li-merdâtillâhi Teâlâ ve taleben li sevâbihi'l-cezil fi şehri receb senete hamsin ve 'işrîn ve seb'î-mie.” yazılmıştır. Manası; Bu mübarek mescid; Allah'ın rızasına erişmek ve sevap elde etmek için Receb ayında h. 725 senesinde inşaa edilmiştir.

Bu tebliğde; Esenlik köyünde kurmuş olduğu vakıf ile yedi yüz yıl boyunca ilim, bilim ve insanlığa hizmet etmiş olan Seyyid Aynü'l-Melek, Camisi ve Vakfiyesi ile ilgili torunlarının elinde bulunan otuz kadar tarihi belge ile devlet arşivinde bulunan iki yüze yakın resmî kayıt ışığında, şahsiyeti, vakfiyesi, caminin tarihi, icra ettiği fonksiyonlar, yapısı ve havuzlu mescid tarzı mimaride ilk olması hasebiyle Muş tarihindeki önemi hakkında bilgiler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Aynü'l-Melek, Esenlik (Abri), Vakfiye, Zaviyeli Cami.

SEYYİD AYNÜ'L-MELEK AND HIS MOSQUE, FOUNDATION AND IMPORTANCE IN MUS HISTORY

ABSTRACT

Mus history is full with a large number of scholars who devote themselves to the service of science and humanity by establishing many tekke, madrasah and foundations. One of these scholars is Seyyid Aynu'l-Melek who comes from the descendants of Hussein and founded a big foundation in Esenlik (Abri) village which is an affiliate of the Bulanik county.

Aynu'l-Melek, who is one of the scholars and sufis who belong to the Kadir sect, had built a complex which consists of mosque, madrasah, tekke and hammam. This mosque which was built by Seyyid Aynu'l-Melek with madrasah and tekke, is one of the oldest mosques built in Anatolia. On the northern edge of the mosque, there is two-line Arabic writing related to the date of construction in stone carved on the crown door in a rectangular frame:

أَمْرٌ بِنَاءِ هَذِهِ الْمَسْجِدِ الْمُبَارَكِ ابْتِغَاءً لِمَرْضَاتِ اللَّهِ تَعَالَى وَطَلْبًا لِثَوَابِهِ الْجَزِيلِ فِي شَهْرِ رَجَبِ سَنَةِ خَمْسٍ وَعِشْرِينَ وَسَبْعِمِائَةٍ

“Omira benau hazei'l-maşjdi'l-mobarake ibtegaen le-mardatillahi taala wa talaban lesawabihi'l jezil fe shahri rejep sanata hamsen waeshren wa sabemea.” It means: The order of building this blessed mosque is to please God Almighty and a request for his reward in the month of Rajab in the year twenty-five and seven hundred.

In this presentation, we will be informed about the significance of Mus in the history of the mosque, the history of the mosque, the functions, the structure and the mosque style architecture with a pool in the light of thirty historic documents held by the grandchildren and two hundred official records in the state archive about Seyyid Aynu'l-Melek mosque and foundation that served science and humanity for seven hundred years.

Keywords: Seyyid Aynü'l-Melek, Esenlik (Abri), Foundation, Zaviyeli Mosque.

I. HAYATI VE AİLESİ

* Araştırmacı-yazar, Ahmetli İlçe Devlet Hast., m.saidselvi@hotmail.com

** Arş. Gör. Bingöl Üniversitesi, berdavi90@gmail.com

*** Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi.

Muş tarihi; birçok tekke, medrese ve vakıf kurarak kendisini ilim, bilim ve insanlığın hizmetine adanmış çok sayıda âlim ile doludur. Bu âlimlerden birisi de bu günkü Bulanık ilçesine bağlı Esenlik (Abri) köyünde büyük bir vakıf kurmuş olan Hz. Hüseyin'in (r.a) soyundan gelen Seyyid Aynü'l-Melek hazretleridir. Muş ilinin önde gelen tarihi ve manevi şahsiyetlerinden olan, Seyyid Aynü'l-Melek, camii ve vakfı ile ilgili bu güne kadar sınırlı birkaç araştırma yapılmış ise de kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır.

Muş ili Bulanık ilçesine bağlı Esenlik (Abri) köyünde h.725 yılında Seyyid Aynü'l-Melek'in yaptırmış olduğu cami, medrese, tekke, zaviye, hamam (havuz) ve çeşmenin de içinde bulunduğu külliyesi ile yüzyıllarca bir ilim ve irfan merkezi olmuştur. Medrese ve tekkenin iç içe olduğu bu manevi ortamda yetişen bu seyyid ailenin âlim ve halifeleri talebelerine zâhir ve bâtın ilimleri bir arada vermişlerdir. Kadiri tarikatının Doğu Anadolu'daki öncülerinden olduğu bilinen Seyyid Aynü'l-Melek, camisi ve vakfiyesi hakkında yaptığımız araştırma neticesinde Osmanlı arşivinde 200'e yakın kayıt ile torunlarının elinde bulunan 30'a yakın tarihi belge tespit edilmiştir. Elde edilen bu belgeler ve canlı kaynak konumundaki torunlarından şifahen aktarılan bir kısım bilgiler ışığında gerek şahsiyeti ve gerekse Abri köyünde inşa etmiş olduğu cami ve vakfiyesi hakkında detaylı malumat verilmeye çalışılacaktır.

Asıl adı Seyyid Nizameddin olan¹ Seyyid Aynü'l-Melek'in babası Seyyid Şeyh Ramazan'dır.² Dedesi Seyyid Şeyh Muhammed Moğol istilas sırasında Horasan'dan Anadolu'ya hicret ederek o zamanlar Şerefhanların başkenti olan Ahlat'a yerleşmiştir. Seyyid Şeyh Muhammed Ahlat'ta bir müddet ikamet ettikten sonra, ilim ve irfan neşretmek için kendilerine uygun yer olarak gördükleri, Muş'un Bulanık ilçesinin bugünkü adı Esenlik olan Abri köyüne yerleşmeye karar vermişlerdir. Abri köyüne yerleşmek için, Ahlat'tan yola çıkan Seyyid Şeyh Muhammed yol güzergahı üzerinde bulunan Bulanık ilçesine bağlı, Mollakent (Akkent)³ köyünde birkaç gün misafir olduktan sonra Abri köyünün hemen üst tarafında "Harabe Abri" diye bilinen yere yerleşmiştir.⁴ Zahid bir âlim olan Seyyid Şeyh Muhammed burada ilim ve irfan ile meşgul olmuş ve "Harabe Abri"de vefat ederek oraya defnedilmiştir.

Seyyid Şeyh Muhammed'in vefatından sonra oğlu Seyyid Şeyh Ramazan şuan, Esenlik (Abri) köyünün kurulu olduğu araziye gelip yerleşmiş ve burada ilim ve irşad ile meşgul olmuştur. H.700 yılında vefat ettiği tahmin edilen, Seyyid Şeyh Ramazan'dan sonra, oğlu Seyyid Aynü'l-Melek, Abri köyünün tamamını satın alarak buraya camii⁵, zaviye,⁶ medrese,⁷ hamamdan (kulleteyn) oluşan külliyei inşa etmiştir.⁸(H.725/M.1325) Osmanlı Arşivi Şura-yi Devlet Y.PRK.AZJ'de bulunan belgede Abri köyünde bulunan medresenin banisinin, Seyyid Aynü'l-Melek olduğu belirtilmiştir.⁹

Esenlik (Abri) köyünün doğu tarafında yaklaşık bir buçuk kilometre mesafede bulunan Harabe Abri, ailenin ilk yerleşim yeridir. Esenlik (Abri) Köyü'nün şu an bulunduğu yerin tarihi ise Seyyid Şeyh Ramazan'ın buraya yerleşmesi ve akabinde oğlu, Seyyid Aynü'l-Melek'in burada camii, medrese, zaviye, havuzdan (kulleteyn) oluşan külliyei inşa etmesi ile

¹ VGMA, **Anadolu Vakfiye Defteri**, No: 588, s. 241, Sıra.210.

² VGMA, **Anadolu Vakfiye Defteri**, No: 588, s. 241, Sıra.210.

³ Seyyid Aynü'l-Melek'in 24. göbekten torunları, Şeyh Zeynelabidin Selvi ve Şeyh Mustafa Selvi ile 18.05.2016 tarihinde yapılan kişisel görüşmeye göre, Seyyid Aynü'l-Melek ve ailesinin Mollakent ailesi ile herhangi bir akrabalık bağları yoktur. Dedeleri, Seyyid Şeyh Muhammed Ahlat'tan, Abri köyüne göç ederken yol güzergahında bulunduğu için, Mollakent "Akkent" köyünde birkaç gün misafir olarak kalmışlardır."

⁴ Şeyh Zeynelabidin Selvi ve Şeyh Mustafa Selvi ile 18.05.2016 tarihinde yapılan kişisel görüşme.

⁵ VGMA, **Anadolu Vakfiye Defteri**, No: 588, s. 241, Sıra.210.

⁶ VGMA, **Anadolu Vakfiye Defteri**, No: 588, s. 241, Sıra.210.

⁷ BOA, Şura-yi Devlet, Y_PRK_AZJ_00018_00091_001_001.

⁸ Adil Evren, "Bulanık, Abri (Esenlik) ve Mollakent Köylerinde Bir Araştırma", **Türk Etnografya Dergisi**, S XX, Ankara, 1997, s. 2.

⁹ BOA, Şura-yi Devlet, Y_PRK_AZJ_00018_00091_001_001.

başlar. Nitekim Abri (Esenlik) köyü üzerine Kültür Bakanlığı tarafından yapılan araştırmada, Arkeolog Adil Evren, Esenlik (Abri) köyünün geçmişinin caminin yapılış tarihinden önceye çıkmadığını belirtmiştir.¹⁰ Vakfiyesinde de belirtildiği gibi, Seyyid Aynü'l-Melek, zaviyeyi inşa ettikten sonra zaviyeye bizzat kendisi “Abri” ismini vermiştir.¹¹

Hız. Hüseyin'in (r.a) soyundan gelen, Seyyid Aynü'l-Melek ve evlatlarına ait elde ettiğimiz resmi belgelerin tasdik tarihleri göz önüne alındığında, Seyyid Aynü'l-Melek'in şahsiyeti, zaviyesi ve camisi ile ilgili kayıtların, devletten devlete kayıttan kayıta geçerek günümüze ulaştığını görmekteyiz. Sırasıyla elde bulunan vesikalar; İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır'ın (1317-1335) dönemine denk gelen 17 Zilhicce 733/29 Ağustos 1333 tarihli vakfiye, Karakoyunlu devleti döneminde Bitlis hâkimi Emir-i azam Şerefoğlu Emir Şemseddin'in zilkade-810/Nisan-1407 tarihli vakfiyesi¹², Akkoyunlu sultanı Ebu Muzaffer Yakup Bahadır'ın h.887/m.1482 tarihli fermanı ve Osmanlı devletinin ilk yıllarından yıkılışına kadar birçok ferman ve beratlardır. Bütün vesikalar göz önüne alındığında, İlhanlı, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Osmanlı devletleri ve Şerefhanlar dönemlerini kapsayan bu süreçte, Seyyid Aynü'l-Melek'in kurmuş olduğu zaviyeye, vakfına ve evlatlarına, bölgemizde hüküm süren bu emirlik ve devletler döneminde hürmet ve saygı ile yaklaşmış ve her türlü vergiden muaf tutulmuş oldukları görülmektedir.

Sultan Abdülmecid zamanında ilan edilen Tanzimat fermanı ile yürürlüğe giren zorunlu vergi döneminde, Seyyid Aynü'l-Melek evlatlarının vergi muafiyeti devam etmiştir. Sultan Abdülmecid, h. 1263 / m. 1847 tarihinde, Erzurum valisi İzzet Paşa ve Muş kaymakamı Şeref Beğ'e ferman göndererek bu ailenin vergiden muaf olduğunu bildirmiştir.¹³ Yine Osmanlı arşivi, 29 Safer Sene 1278 / m. 5 Eylül 1861 tarihli, MAD.d. 8065-30 numaralı belgede, meclis-i vâlâdan Muş kaymakamlığına gönderilen emirde, Şeyh Aynü'l-Melek sülalesinden İbrahim ve Abdulhamid ve Mehmed ve Sufi Hüseyin Efendilerden bir güne vergi ve tekâlif-i sâire taleb olunmamasına dâir meclis-i vâlânın hükmü bildirilmiştir.¹⁴ Osmanlı Arşivi, r.1307/m.1891 tarihli, Şuray-i devlet Y_PRK_AZJ_00018_00091 numaralı belgede, sâdât-ı kirâm'dan olan, Seyyid Şeyh Aynü'l-Melek zaviyesinin 500 seneden beri bütün tekâlif-i emriyeden muaf olduğu belirtilmiştir.¹⁵

Osmanlı devletinde seyyid olanlar askerî sınıftan sayıldığı için¹⁶ Seyyid Aynü'l-Melek'in soyundan gelenler askerlikten muaf tutulmuşlardır. Nitekim, Osmanlı arşivi EV.MKT.CHT. 60-78, numarada kayıtlı bulunan h. 1292 / m.1875 tarihli bulanık şeriat mahkemesi ilamında¹⁷, Osmanlı arşivi EV.MKT.CHT. 60 numaralı Muş meclisi mazbatasında¹⁸ ve yine r.1322/m. 1907 tarihli nüfus tezkiresinde, bu muafiyetleri belirtmiştir.¹⁹

Seyyid Aynü'l-Melek'in asıl adı Seyyid Nizameddin'dir.²⁰ Fakat kendisi Seyyid Aynü'l-Melek²¹, Seyyid Aynü'd-din²² ve Şeyh Aynü'l-Melek²³ künyeleri ile meşhur olmuştur. Seyyid Nizameddin'e, Aynü'l-Melek denmesinin sebebi ise torunlarından Şeyh

¹⁰ Evren, a. g. m., s. 2.

¹¹ VGMA, *Anadolu Vakfiye Defteri*, No: 588, S.241, Sıra. 210.

¹² VGMA, *Anadolu Vakfiye Defteri*, No: 588, S.241, Sıra. 210.

¹³ Vahdettin Korkmaz, Şahsi arşiv, *Sultan Abdülmecid Fermanı*.

¹⁴ BOA, MAD.d. 8065-30, s. 59.

¹⁵ BOA, Şura-yı Devlet, Y_PRK_AZJ_00018_00091_001_001.

¹⁶ Ahmet Rıfat, *Devhatü'n-nukabâ*, s. 10.

¹⁷ BOA, EV.MKT.CHT. 00060-78.

¹⁸ BOA, EV.MKT.CHT. 00060.

¹⁹ Zeynelabidin Selvi, Şahsi arşiv, *Devlet-i Âliye-yi Osmânî Nüfus Tezkeresi*, 1322.

²⁰ VGMA, *Anadolu Vakfiye Defteri*, No: 588, s. 241, Sıra. 210.

²¹ VGMA, *Anadolu Vakfiye Defteri*, No: 588, s. 241, Sıra. 210.

²² BOA, 1100 Nolu Hıms Hurufat Defteri, s. 66.

²³ VGMA, *Anadolu Vakfiye Defteri*, No: 588, s. 241, Sıra. 210.

Zeynel Abidin ve Mustafa Selvi ile yapmış olduğumuz kişisel görüşmeye göre; çok güzel ve nurlu bir simanın yanı sıra iyi huylu ve melek gibi bir karaktere de sahip olmasından ileri gelmektedir.²⁴ Onu görenler,(Tıpkı Melek/Aynı Melek) anlamında Melek gibi Seyyid “Seyyid Aynü’l-Melek” veya Melek gibi Şeyh/ Şeyh Aynü’l-Melek diye adlandırdıkları için bu künye ile meşhur olmuştur.²⁵ Seyyid Mustafa el-Abrî’nin mahtut divan nüshaları da bu rivayeti doğrulamaktadır. Osmanlı’nın son dönemlerinde yaşayan ve Kâdirî meşayihî olan Seyyid Şeyh Mustafa (ö.1915), Seyyid Aynü’l-Melek’in 23. göbekten torunudur. Şeyh Mustafa efendi, B.O.A., EV. MKT-03348-223 belgede, Abri zaviyesinin resmi mütevellisi olarak kayıtlıdır.²⁶ *Divan’a Seyyid Mustafa’ye Abri* diye bilinen bu eserin, 171 beyitten oluşan bölümü günümüze ulaşmıştır. Seyyid Şeyh Mustafa el-Abrî divanında, Seyyid Aynü’l-Melek’i 24 beyit ile vâf ettiği beyitlerden bir bölüm:

يعني كو سيدي مفعم

شبهي ملائكتي مكرم

Ya’ni ku seyyidê mefexxem
Şubhê melâiket-i mukerrem.²⁷

مشهورت بناو شيخ عين الملك بو

بي شبهت بي گومان او ولي بو

Meşhûret bi navi şeyx Aynü’l-Melek bu
Bî şubhet bî guman ew welî bu²⁸

اباهي عدام جد واجداد

منسولي ژ نسلا زینى عباد

Ebâhi ‘ezamu cedd û ecdâd
Mensûlê jı nesla zeynel ‘ebâd²⁹

Seyyid Aynü’l-Melek’e ait resmi belgelerin tarihi sürecine baktığımızda h. 733 tarihinden h. 1157 yılına arası, Aynü’l-Melek ve h. 1157 ile h. 1253 yıllarındaki resmi kayıtlarda ise, Aynü’l-din³⁰ adı kullanılmıştır.³¹ 1253 yılından itibaren tekrar Aynü’l-Melek adının kullanılmaya başlandığını görmekteyiz. Osmanlı’nın son dönemlerinde tutulan bazı kayıtlarda, “Aynü’l-Melek” adı, “Abdülmelik”³² olarak yazılmıştır. Seyyid Aynü’l-Melek’e ait, H.733 tarihli vakfiyesi dâhil 1293 tarihine kadar beş yüz elli yıllık süreçte hiçbir belgede rastlamadığımız Abdülmelik künyesine Osmanlı’nın son dönemlerinde tutulan bazı kayıtlarda rastlamaktayız. Nitekim1310 tarihli Bitlis vilayet salnamesinde, Eizze-i kiramdan Şeyh Aynü’l-Melek³³ olarak yazılmış olmasına rağmen, 1316 tarihli salnamede ise, Şeyh Abdülmelik³⁴ olarak yazılmıştır. Osmanlı döneminde resmi alfabe olan Arapça’da “be” ile “ye” harflerini birbirinden ayıran bir noktalama işareti olduğu göz önüne alındığında, rika

²⁴ Şeyh Zeynelabidin Selvi ve Şeyh Mustafa Selvi İle18. 05. 2016 tarihinde yapılan kişisel görüşme; Adil Evren, a.g.m., s. 3.

²⁵ Şeyh Zeynelabidin Selvi ve Şeyh Mustafa Selvi İle18. 05. 2016 tarihinde yapılan kişisel görüşme.

²⁶ BOA, EV. MKT-03348-223.

²⁷ Seyyid Mustafa el-Abrî, **Divan Nüshaları**, 6. Beyit.

²⁸ Seyyid Mustafa el-Abrî, **Divan Nüshaları**,7. Beyit.

²⁹ Seyyid Mustafa el-Abrî, **Divan Nüshaları**, 8. Beyit.

³⁰ BOA, 1100 Nolu Hıms Hurufat Defteri, s. 66.

³¹ BOA, EV.HMH.D.06224, s. 2.

³² BOA, Şura-yi Devlet, Y__PRK_AZJ__00018__00091__001__001; **1316 Bitlis Vilayet Salnamesi**, İSAM, s. 203.

³³ **1310 Bitlis Vilayet Salnamesi**, İSAM, s.271

³⁴ **1316 Bitlis Vilayet Salnamesi**, İSAM, s.203

yazı stili ile yazılan bu belgelerde, Aynü'l-Melek adının dikkatsizlik sonucu Abdülmelik olarak yazıldığını düşünmekteyiz.

Seyyid Aynü'l-Melek gerek vakfiyesinde ve gerekse diğer resmi belgelerde, zikredilen diğer vasıfları ise şunlardır: Mağferü'z-zühad:" Zahidlerin iftiharı."Kıdvet-ül ibad:" Abidlerin övücü.", Abid-i Samedani:" Abidliği Cenab-ı Allah tarafından ihsan edilmiş.", Kıdvetü'l-meşayih "Şeyhlerin övücü" Sultânü'l-arifin" Ariflerin Sultanı."³⁵Eizze-i kirâm"³⁶Sultan-ı Seyyidü'ş-Şeyh "Seyyid ve Şeyhlerin Sultanı."³⁷

Seyyid Aynü'l-Melek' in Kadiri tarikatına mensup âlim ve mutasavvıflarından olduğu, soyundan gelenler tarafından beyan edildiği gibi³⁸, Şeyh Mustafa el Abrî, divanında, Seyyid Aynü'l-Melek'in kadir-i tarikatına mensub olduğu ve 200 tane halifesinin olduğu belirtilmiştir. Bu beyitlerden bir bölüm:

Mensubê jî nesla Qadirî bu
Ew sakinê erdê Abri bu³⁹

Her rojî du sed xelife-i me'zun
Tıkda dikirin bı lutfê memnun⁴⁰

Seyyid Aynü'l-Melek uzun yıllar Kadirî tarikatı üzere ilim ve irşad faaliyetlerinde bulunduktan sonra Abri köyünde vefat eder. Mezarı köyde yaptırmış olduğu tarihi caminin yaklaşık 100 m. güneyinde bulunmaktadır. Mezar şâhidesinde şöyle yazmaktadır:

"İhlas el-Fatiha, Haza merkadu es-said eş-şehid el-kutbu'l kâmil sâhibu's sekineti tahta's-serayi fahrü'l meşayihi vel zühhâd el-muhtac ila rahmetillahi teala es-Seyyid eş-Şeyh Aynü'l-Melek ibn es-Seyyid eş-Şeyh Ramazan."⁴¹ 736 / 1336 yılında vefat ettiği tahmin edilmektedir.

II. SEYYİD AYNÜ'L-MELEK HAZRETLERİ CAMİSİ

Seyyid Aynü'l-Melek hazretlerinin (Abri) Esenlik köyünde 725 tarihinde inşa etmiş olduğu bu tarihi caminin Osmanlı dönemindeki resmi adı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi-DH_UMVM_00066_00074_nolu kayıtlı belgede yazıldığı üzere, Seyyid Şeyh Aynü'l-Melek Camisi'dir.⁴² Camiye ait 17 Zilhicce h. 733 m. 29 Ağustos 1333 tarihli vakfiyesi bulunmaktadır. Vakfiyesinde beyan edildiği üzere, mevkûfâtın cümlesinden biri eş-şeyh es-Salih Hacı Aynü'l-Melek ibn eş-şeyh ez-zâhid Ramazan'ın tamamını satın alıp üç rub'unu zaviyeye ve mesâlihine ve bir rub'unu orada bina eylediği caminin mesâlihine vakfettiği Abri karyesinin tamamıdır. Şu şart ile ki bu karyenin menfaat ve vâridâtı her ikisinin tamirine kendilerine ait hisseden başlanacak sonra zaviyenin rakabesinin tamiri ve duvarlarının ıslahı ve damlarının çamurlanması ve yaygıların alınmasından artan fazla, sofıyye ve sâireden zaviyede hazır bulunanların karyede adet olduğu vecih üzere sofraya masraflarına ki taam et ve sâir masraflarına sarf olunacaktır. Muma ileyh vakıf zaviyeye gelip giden ve konup göçenlerin hizmetini ifa etmek üzere zaviyenin hizmet ve meşihatını sâlih ve âbid oğlu Şeyh İbrahim'e ve tevliyetini yine oğlu Hacı Hafız Şeyh İbrahim'e tayin ve tahsis eyledi. Bundan sonra vâkıfın evladından şer-i mutahharın tayin edeceği en sâlih kimseye sonra tenâsül ettikçe evladı evladına sonra tevliyete ehil ve sâlih olan kimseye şart edip onu zaviye ve mescidi cami ve mevkufatın mesalihine bakmağa mütevellî kıldı. Ve yine muma ileyh vâkıf Liz

³⁵ VGMA, **Anadolu Vakfiye Defteri**, No: 588, s. 241, Sıra.210.

³⁶ BOA, Şura-yi Devlet, Y__PRK_AZJ__00018_00091_001_001.

³⁷ Vahdettin Korkmaz, Şahsi Arşiv, **Bulanık Meclis Mazbatası**, 1299.

³⁸ Şeyh Zeynelabidin SELVÎ ve Şeyh Mustafa SELVÎ İle 18.05.2016 tarihinde yapılan kişisel görüşme

³⁹ Seyyid Mustafa el-Abrî, **Divan Nüshaları**, 9. Beyit

⁴⁰ Seyyid Mustafa el-Abrî, **Divan Nüshaları**, 23. Beyit

⁴¹ Seyyid Aynü'l-Melek hazretlerinin, Abri (Esenlik) köyünde bulunan mezar kitabesi

⁴² BOA, DH_UMVM_00066_00074_, s. 2.

tevabiinden Kesir karyesinin tamamını kendi malı ile nefsi için satın alub onda bir müddet tasarruf ettikten sonra yarısını mescid-i camia ve yarısını zaviyeye vakfeyletti.⁴³

Seyyid Aynü'l-Melek tarafından medrese ve tekke ile beraber inşa edilen bu cami Anadolu'da inşa edilen en eski camilerdendir. Caminin kuzey cephesinde, inşa tarihi ile alakalı olarak taç kapı üzerinde dikdörtgen çerçeve içinde taşla kazınarak işlenmiş iki satırlık Arapça kitabede;

أَمْرٌ بِنَاءِ هَذِهِ الْمَسْجِدِ الْمُبَارَكِ ابْتِغَاءً لِمَرْضَاتِ اللَّهِ تَعَالَى وَطَلْبًا لِثَوَابِهِ الْجَزِيلِ فِي شَهْرِ رَجَبِ سَنَةِ خَمْسٍ وَعِشْرِينَ وَسَبْعِمِائَةً
“Umirebinâuhâzihi'l-mescidi'l-mübârekiibtigâenli-merdâtillâhi teâlâ ve taleben li sevâbihi'l-cezil fi şehri receb senete hamsin ve 'ișrîn ve seb'î-mie.” yazılmıştır.

Manası; Bu mübarek mescid, Allah'ın rızasına erişmek ve çok sevap elde etmek için Receb ayında h. 725 senesinde inşa edilmiştir.

Arkeologlar tarafından yapılan incelemelerde, Seyyid Aynü'l-Melek Camisi'nin Kızıltepe Ulu Camii'ne çok benzediği görülmüştür.⁴⁴ Seyyid Aynü'l-Melek Camisi'nin önünde havuzun bulunması bu yapının önemini arttırmaktadır. Havuzlu mescit (cami) denen bu yapı tarzına, bölgede “Kulleteyn”li Cami denmektedir. Buhara ve Semerkand yörelerinde de bu tarz havuzlu camiler bulunmaktadır.⁴⁵

Vakfiyesinde ve diğer resmi kayıtlarda⁴⁶, zaviyeli cami (T planlı) olduğu özellikle belirtilen, Seyyid Aynü'l-Melek Camisi, Anadolu'da aynı dönemlerde yapılan diğer zaviyeli camiler gibi minaresiz inşa edilmiştir. Anadolu'da inşa edilen ilk zaviyeli camii Bursa Orhan Bey Camii olarak bilinmektedir. Hâlbuki Seyyid Aynü'l-Melek Camii, tarih olarak Orhan Bey Camiinden önce inşa edilmiştir. İnşa edilen bu yapılar için kendi arazisi olan Esenlik (Abri) ve diğer köylerini buraların ihtiyaçları için vakfetmiştir. Söz konusu vakfın 17 Zilhicce h.733/29 Ağustos m.1333 tarihli vakfiyesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 588 numaralı “*Müceddet Anadolu Vakfiye-i Sâlis*” adlı defterin 241.sahîfe ve 210 sıra numarası ile kayıtlıdır. Seyyid Aynü'l-Melek'in kurmuş olduğu külliyyeden geriye günümüze herhangi bir zarar görmeden ulaşabilen bu cami hala ibadethane olarak kullanılmaktadır.

III. SEYYİD AYNÜ'L-MELEK CAMİİ'NE AİT KAYITLAR

Osmanlı döneminde camiye gelen gelir oranlarına baktığımızda, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Kanuni dönemine ait 944/1537 tarihli t.t.d. 189-numaralı defterin 23. sayfasında vakfın arazileri olan, karye-i Abri ma'a mezra'a-i Liz ve mezra'a-i Piyonk ve Köşmer'den hasıl olan gelir, 1745 akçe olarak kaydedilmiştir.⁴⁷

Osmanlı Arşivi 1 Zilhicce 950/25 Şubat 1544 tarihli MAD.d.22171 numaralı defterin, 47.sayfasında vakfa ait olan, Abri köyünden; 2999 akçe, bu defterin 50. sayfasında ise vakfa ait olan, Piyonk köyünden; 2800 akçe gelir kaydedilmiştir.⁴⁸

Başbakanlık Osmanlı Arşivi h. 963 / m. 1556. tarihli. t.t.d. 294 numaralı defterin, 201 ve 202. Sayfalarında vakfın arazileri olan, Abri, Köşmer, Kesir ve Kiğvank köylerinden gelen gelir: 634 akçe olarak kaydedilmiş ve şartı vakıf gereği bu gelirin dörtte üçü olan 474 akçe zaviyeye, dörtte biri olan 162 akçe ise yine şart-ı vakıf gereği camiye kaydedilmiştir.⁴⁹

H. 1000 / m. 1592 tarihli, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan TADB-TTD-40-214 numaralı defterde vakfa ait, Abri, Köşmer. Kesir, Kiğvank, Piyonk köyleri ve

⁴³ VGMA, *Anadolu Vakfiye Defteri*, No: 588, s. 241, Sıra. 210.

⁴⁴ Adil Evren, a.g.m., s. 6.

⁴⁵ Rüçhan Arık, “Arkeolojik Araştırmalar Işığında Türkiye'nin Başlangıç Noktası Malazgirt”, *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, 4-7 Kasım, Ankara, 1997, s. 64.

⁴⁶ VGMA, *Anadolu Vakfiye Defteri*, No: 588, s. 241, Sıra. 210.; Sait Güner şahsi arşiv, **III. Selim Berati**.

⁴⁷ BOA, 944/1537 Tarihli tapu tahrir defteri, Defter no: 189, s. 23.

⁴⁸ BOA, 950/1544 Tarihli MAD.D.22171 numaralı defter, s. 47.

⁴⁹ BOA, 963/1556 Tarihli Tapu Tahrir Defteri, Defter No: 294, s. 201 - 202.

Şeyh Akarak mezrasından toplam; 2400 akçe gelir elde edilmiş olup, bu gelirin dörtte biri olan 600 akçe şart-ı vakıf gereği camiye kaydedilmiştir.⁵⁰

H.29 Receb 1207/M.12-Mart-1793 tarihinde, Seyyid Aynü'l-Melek hazretleri cami cemaatine vaz u nasihat vermesi için vakfin evlatlarından Mevlana Seyyid Musa Halifeyi Sultan III. Selim berat-ı hümayun ile hitabet cihetine atamıştır. Sultan III. Selim'in gönderdiği berat;

Nişân-ı şerif-i âlişân-ı sâmi mekân-ı tuğra-yı garrâ-yı cihân-sitân-ı hakânî hükmi oldur ki; Hınıs kazâsı muzâfâtından Abri nâm karyede medfûn eizze-i kirâm'dan merhûm es-Seyyid eş-Şeyh Aynü'l-Melek kaddesellahu sırrahü'l-aziz hazretlerinin zâviyesinde vâki' mescid-i şerifin cemaati kesîr olmağla ashâb-ı hayrâtdan ahâlî-i karye nâm sâhibu'l-hayırlar bâ-izn-i hümâyûn mescid-i mezkûra müceddeden minber vaz' eyledikleri cami'-i şerife hatib nasb ve ta'yîn olunmak lâzım ve mühim olmağla erbâb-ı istihkâkdan vâkıfın evladından cümlenin muhtarı işbu râfi' u tevkî'-i refi'üş-şân-ı hakânî Mevlana es-Seyyid Musa Halife her vechile lâıyk ve mahall ve müstehak olmağın hitâbet-i mezkûra vazife-i muayyene ile tevcih olunub yedine müceddeden berât-ı şerif-i alişânım verilmek bâbında istid'â-yı inâyet itmeğın vâki' ise merkûma tevcih ve sadaka edib bu berât-ı hümâyun-ı saadet-makrûnu verdim ve buyurdum ki; ba'del-yevm Mevlana-yı merkûm varub zıkr olunan cami'-i şerif'de hatib olub hizmet-i lâzimesin bî kusur] müeddi kıldıktan sonra vazife-i muayyenesi ile mutasarrıf olub vakfin hayratı ve devam-ı ömr-i devletim için duaya müdâvemet göstere şöyle bilüb alamet-i şerife itimad kılalar. Tahriren fil yevmi tis'a ve'l-işrin min şehri Recebü'l-mürecceb sene seb'a ve mieteyn ve elf. Makâm-ı Konstantiniyye.⁵¹

H. 1253 / m. 1837 tarihli Anadolu Evkaf Defteri-EV.HMH.d.06224 numaralı belgede, Hınıs kazasına tabi Malazgirt Nahiyesinde, es-Seyyid Aynüddin (Aynü'l-Melek) hazretlerinin bina eylediği camii şerif vakfı diye tutulan kayıta, mütevellileri ise evladı vâkıftan, Şeyh Hadi, Şeyh Hamdi, Şeyh Abdülkerim ve Şeyh Hüseyin'e tevcih edilmiştir. Bu kayıta vakfin geliri 750 kuruş olarak kaydedilmiş olup, cami-i şerif ve tekkenin masrafı 600 kuruş, camii ve tekke de görevli olanların maaşı ise 27 kuruş olarak kaydedilmiştir.⁵²

1264 ile 1266 yılları arasında verilen üç yıllık muhasebe kaydına göre vakfin mutassarıfları, Şeyh Mehmed ve Seyyid Şeyh İbrahim ve Seyyid Şeyh Abdulhadi ve Seyyid Şeyh Abdülkerim ve Seyyid Şeyh Abdulhamid ve Seyyid Şeyh Sufi Hüseyin olarak kaydedilmiştir. R.1264 / m. 1848 yılında Abri köyünden 7500 kuruş, Piyonk köyünden gelen gelir kısmı boş bırakılmıştır. R. 1265 / m 1849. yılında Abri köyünden 8500 kuruş, Piyonk köyünden 8000 kuruş gelmiştir. R. 1266 / m. 1850 yılında Abri köyünden 9500 kuruş, Piyonk köyünden 8300 kuruş gelir gelmiş olup bu defterde tutulan kayıtlara göre; Caminin r. 1266 /m.1850 yılında Hazine-i Evkafı Hümayun'a ait humsu şer'i gideri olarak, 3680 kuruşu maaş, 920 kuruş muhasebe giderlerine ödendiği yazılmıştır. Ayrıca aynı yılda imam, hatib ve müezzin maaşları ile cami-i şerif ve zaviyenin tamiri için 18800 kuruş ödenmiştir.⁵³

1267 senesinde verilen muhasebe kaydına göre vakfin mutassarıfları vâkıfın evladından, Şeyh Mehmed ve Seyyid Şeyh İbrahim ve Seyyid Şeyh Abdulhadi ve Seyyid Şeyh Abdülkerim ve Seyyid Şeyh Abdulhamid ve Seyyid Şeyh Sufi Hüseyin olarak kaydedilmiştir. Ve vakfa ait Abri, Liz Piyonk, Kamışlı, Acısu, Nazik, Harabe-i Şekerpınarı ve Şekerpınarı köylerinden toplam: 89350 kuruş gelir elde edilmiş olup. Bu gelirin 3000 kuruşu imam, hatib, müezzin ve caminin diğer masraflarına harcanmıştır.⁵⁴

1268 R./1852 M. yılına ait vakıf muhasebe defterinde; Liz köyünden 31000 kuruş, Abri köyünden 15000 kuruş, Piyonk köyünden 9050 kuruş, Şekerpınarı köyünden 660 kuruş,

⁵⁰ Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, TADB-TTD-40-214 numaralı defter, s. 186-187.

⁵¹ Güner, Şahsi Arşiv, III. Selim Berat-ı Hümayun; BOA, 548 nolu Hınıs Hurufat Defteri, s. 15.

⁵² Osmanlı Arşivi-EV.HMH.d.06224, s. 2.

⁵³ BOA, Evkaf defteri, 13829.s. 3.

⁵⁴ BOA, Evkaf muhasebe defteri, No: 00372, s. 3-4.

Acısu köyünden 5923 kuruş, Kamuşlu köyünden 800 kuruş, Nazik köyünden 1791 kuruş olmak üzere toplam 64334 kuruş gelir kaydedilmiştir. R. 1268 / m. 1852 yılında Camide görev alan, birinci imam için 1800 kuruş, ikinci imam için 1800 kuruş, hitabet ücreti için 1800 kuruş, birinci müezzin için 1200 kuruş, ikinci müezzin için 960 kuruş, şıracıyı kandilci⁵⁵ için 600 kuruş, ferraş için 600 kuruş, bevvab (kapıcı) için 480 kuruş, ayrıca soğuk kış gecelerinde yakılmak üzere alınan odun parası için 2100 kuruş, ayrıca zaviye ve camiye aydınlatmak için kullanılan kandilde, revgan-ı şir (Süt yağı) gideri için 1300 kuruş, revgan-ı şem'i (bal mumu yağı) gideri olarak 1000 kuruş ödenmiştir. Hazineye ait maaş giderleri için 5647 kuruş, hazineye ait muhasebe giderleri içinde 1412 kuruş ödenmiştir. Caminin diğer masrafları ise; iki adet küpe ayrılan masraf gideri 30 kuruş, caminin tamiri 300 kuruş, kandil gideri için 300 kuruş ödendiği belirtilmiştir.⁵⁶

1269 /1853 yılındaki muhasebe kaydında 1269 / 1853 yılı vakıf muhasebe kaydında; Abri, Liz, Piyonk, Kamuşlu, Nazik, Acısu, Şekerpınarı ve Harabe-i Şekerpınarı köylerinden toplam 64950 kuruş gelir kaydedilmiştir. 1269 /1853 yılında camide görev alan; imam için 600 kuruş, hitabet (va'zu nasihat) vazifesi için 150 kuruş, mücâvirler için 300 kuruş, müezzin için 500 kuruş, aşurhan ücreti için 130 kuruş, gıda giderleri için 4000 kuruş, hazineye ait maaş giderleri için 11314 kuruş, hazineye ait muhasebe giderleri içinde 2828 kuruş ödenmiştir.⁵⁷

1271/1855 yılındaki vakfın mütevellisi Şeyh İbrahim Efendi tarafından ru'yet olunan muhasebe kaydında vakfa ait, Abri, Liz Piyonk, Kamuşlu, Acısu ve Şekerpınarı köylerinden toplam 64960 kuruş gelir elde edilmiş olup bu gelirden imamlık vazifesi için, 600 kuruş, hatib için 150 kuruş, mücavir için 200 kuruş, müezzin için 500 kuruş, aşurhan için 120 kuruş ve caminin masrafı içinde 500 kuruş harcanmıştır.⁵⁸R.1288/m. 1872 yılına ait tapu hasılatı gideri olarak da toplam 859,28 kuruş ödenmiştir.⁵⁹

19 Şevval 1292 tarihinde Seyyid Aynü'l-Melek hazretleri camisinin hitabet cihetine es-Seyyid Şeyh İsa hazretlerinin atanması için Bulanık şeriat mahkemesinin yazdığı ilam-ı şer'i üzerine Muş meclisinin, Evkâf-ı Hümâyûn Nezâretine yazdığı mazbata şöyledir:

Evkâf-ı hümâyûn nezâret-i celilesi cânib-i âlisine;

Muş Sancağı'na tâbi Bulanık kazâsı'nın Abri karyesi'nde vâki' câmi'-i şerîfin ba-berât-ı âli ber-vech-i hasbî hitâbet cihetine mutasarrıf olan es-Seyyid Musa Halife oğulları es-Seyyid İsmail ve es-Seyyid Bayezid ve es-Seyyid İbrahim ve es-Seyyid Ali'yi terk ederek vefât etmiş ise de cihet-i mezkûre mumâ ileyhimden hiçbirinin uhdesine tevcih buyurulmaksızın birbirini müteâkib vukû'-ı vefâtlarına mebnî cihet-i mezkûreyi ekber ve erşed ahfâdından es-Seyyid İbrahim b. es -Seyyid İsmail b. Musa bilâ berât mutasarrıf olmuş olduğuna ve mumâ ilyeh es-Seyyid İbrahim dahi oğulları es-Seyyid eş-Şeyh İsa ve Hasan ve Abdulaziz ve Musa'yı terk ile beş sene mukaddem vefât etmekle cihet-i mezbûre mahlûl ve câmi'-i şerîf-i mezkûr ise el-yevm mevcûd ve ma'mûr olup derûnunda salavât-ı mefrûza edâ olunmakda bulunduğuna ve mumâ ilyehimden es-Seyyid eş-Şeyh İsa'nın ehliyet ve istihkâkı ve mumâ ilyehim Hasan ve Musa ve Abdulaziz'in nâ-ehil olduğu lede'l-ımtihân tahakkuk ettiğine binâen cihet-i mezkûrenin el-haletü-hazihi senevî vazife-i muayyenesi olan yedi yüz elli kuruşla mumâ ilyeh es-Seyyid eş-Şeyh İsa'ya tevcihi lâzım gelmiş ve ol bâbda Bulanık kazası niyâbetinden verilen i'lâm-ı şer'î ile mumâ ilyeh kur'a ve redif kararı ve bakayâsından olmadığı redif zâbitânı tarafından i'tâ olunan memhûr varaka merbûten takdîm kılınmış ve hitâbet-i mezkûreye muhassas bir senelik yedi yüz elli kuruş vazifenin ber-mûceb-i nizâm ahzı olan üç yüz yetmiş beş kuruş harc-ı berâtın rub'u olan doksan üç kuruş otuz para ile yirmi kuruş berât varakası bahâsı ki cem'ân yüz on üç kuruş otuz para ale'l-hesâb olarak ber-

⁵⁵ Şıracıyı Kandilci: Özellikle tekkelerin kandilini yakmakla görevli olan şahıs.

⁵⁶ BOA, Evkaf evrakı defter no: 14720, s. 2.

⁵⁷ BOA, Evkaf evrakı defter no: 15166, s. 2.

⁵⁸ BOA, Evkaf evrakı dosya no: 13011, s. 50.

⁵⁹ BOA, Evkaf evrakı dosya no: 22474, s. 2.

vech-i peşîn bi'l-ahz teslîm-i sandık edilmiş olmağla cihet-i mezkûrenin bi'l-nefs edâ-yı hıdmet etmek şartıyla mumâ ileyh es-Seyyid eş-Şeyh İsa'ya tevcîhi bâbında işbu mazbata-i abîdânemiz tanzîm ve takdîmine ibtidâr kılındı. Her halde emr ü fermân hazret-i men-lehül-emrindir. Fî 26 Muharrem sene 1292 ve fî 19 Şubat sene 1290⁶⁰

Muş meclisinin gönderdiği bu mazbata üzerine sultan II. Abdülhamid 1295 senesinde Seyyid Şeyh İsa'yı berat-ı hümayun ile Seyyid Aynü'l-Melek hazretleri camisine resmi hatib olarak atar. II. Abdülhamid hanın beratı;

Evkâf-ı mülhakadan Hınıs kazâsı muzâfâtından Abri karyesi'nde vâki' eizze-i kirâmdan merhûm Aynü'l-Melek Zâviyesi Câmî'-i şerîfi vakfından olmak üzere vazife-i muayeneleriyle hitâbet cihetinin tevcîhine dâir vârid olan inhâ üzerine kaydı bi't-taharruc muâmele-i kalemiyesi ledet-taharrüc, cihet-i mezkûra mutasarrıf es-Seyyid Musa oğulları es-Seyyid İsmail ve es-Seyyid Bayezid ve es-Seyyid İbrahim ve es-Seyyid Ali'yi terk mukaddemâ ve mumâ ileyhimler dahi muahharan fevt olmalarıyla mahlûllerinden ahfâdının oğullarından es-Seyyid eş-Şeyh İsa'ya müstakilen bit-tevcîh yedine berât-ı âlişânım i'tâ olunmak bâbında cânib-i nezâret-i evkâf-ı hümayûnumdan bâ-telhis lede'l-arz şefar-sünûh ve sudûr iden hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı şahânem mûcibince hitâbet-i mezkure mumâ ileyhe tevcîh olunmağın bin iki yüz doksan üç senesi cemaziye'l-ahirinin on dokuzuncu günü târihiyle bu berât-ı şerif-i âlişânımı verdim ve buyurdum ki; mumâ ileyh zikr olunan hitâbet cihetine vazife-i muayyenesiyle mutasarrıf olub edâ-yı hüsn-i hıdmet eyleye. Şöyle bileler alâmet-i şerifime i'timâd kılalar. Tahriren fî'l-yevmi's-sâbi işrûn şehr-i zilhicce sene hamse ve tis'in ve mieteyn ve elf.

Be makam-ı Kostantiniyye el-mahrûse,⁶¹ H. 27 Zilhicce sene 1295/miladi 22 Aralık 1878

IV. SEYYİD AYNÜ'L-MELEK VAKFIYESİ

Seyyid Aynü'l-Melek tarafından Muş'un Bulanık ilçesi, Abri (Esenlik) köyünde kurulmuş olan vakıf, Anadolu topraklarında kurulan en eski vakıflardan birisidir. Kurulduğu dönemde, Abri ve Kesir köylerinden oluşan vakıf,⁶² Seyyid Aynü'l-Melek'in, h.736/m.1336⁶³ vefatından sonra, gerek torunları ve gerekse, zamanın Bitlis emiri tarafından yapılan arazi ilaveleri ile son şeklini alır. 810/Nisan 1407 tarihinde, Karakoyunlu devletinin Bitlis hakimi olan, Emir-i Azam Şeref oğlu Emir Şemseddin kendi mülkü olan Liz (Erentepe) nahiyesini vakfiyede belirtildiği üzere, “bütün tevabi ve levâhiki ile Abri köyündeki eş-Şeyh ez-zâhid âbid-i semedâni Seyyid Aynü'l-Melek'e nisbet ve teberrük olunan zaviyeye vaki lazım ile müebbeden vakf eder.”⁶⁴

H. 823 senesi Rebi'ul-evvel ayının ortalarında Seyyid Aynü'l-Melek'in torunu, şeyh-i zahid-i rabbanî Seyyid Şeyh Hasan ibn Seyyid Şeyh İbrahim, Köşmer, Kığvank ve Nazik köylerini satın alarak vakfa ilave eder.⁶⁵ Aynı yıl diğer torunu, Sadr-ı ecel Seyyid Pir Hüseyin ibn Seyyid Paşababa, Piyonk köyü, Şeyh Akarak mezarası ve Kanzik köyünü satın alarak dedesi, Seyyid Aynü'l-Melek' in kurmuş olduğu vakfa ilave eder.⁶⁶ Bütün bu eklerden sonra Seyyid Aynü'l-Melek hazretlerinin kurmuş olduğu bu vakıf sekiz köy ve bir mezradan oluşan, büyük hayrata dönüşmüş olur. Seyyid Aynü'l-Melek zaviye ve camii vakfının arazileri olan Abri, Liz, Kesir, Nazik, Köşmer ve Piyonk, köyleri vakfın kuruluş yıllarında köy statüsünde iken daha sonra tutulan kayıtlarda görüleceği üzere, Liz, Kesir, Köşmer köyleri yerleşim alanı olmaktan çıkmış Abri Köyüne bağlı Mezralara dönüşmüştür.

⁶⁰ BOA, EV.MKT.CHT 00060.

⁶¹ Güner, Şahsi arşiv, II. Abdülhamid Berat-ı Hümayun.

⁶² VGMA, Anadolu Vakfiye Defteri, No: 588, s. 241, Sıra. 210.

⁶³ Seyyid Aynü'l-Melek hazretlerinin Abri (Esenlik) köyünde bulunan mezar kitabesi.

⁶⁴ VGMA, Anadolu Vakfiye Defteri, No: 588, s. 241, Sıra.210.

⁶⁵ VGMA, Anadolu Vakfiye Defteri, No: 588, s. 241, Sıra.210.

⁶⁶ VGMA, Anadolu Vakfiye Defteri, No: 588, s. 241, Sıra.210.

Daha sonraki süreçte Piyonk, Liz ve Nazik vakfin evlatları tarafından tekrar yerleşim yeri haline getirilmiştir. Ayrıca 1268 yılından sonra tutulan vakıf muhasebe kayıtlarında vakıf arazisinin sınır bölgelerine, Kamışlı, Acısu, Şekerpınarı, Çamurlu ve Harabe-i Şekerpınarı adında yeni köyler tahsis edilmiş olduğunu görmekteyiz. (Belki vakfin evlatları bu şekilde vakfin sınırlarını koruma altına almayı düşünmüş olabilirler.) Seyyid Aynü'l-Melek Vakfı, e'izze vakıflarındandır.⁶⁷ E'izze vakıfları Evkaf İdaresinin müdahalesi olmayarak evlad-ı vâkıf soyundan gelenler tarafından idare olunurdu. Bu tür vakıflara Osmanlı döneminde müstesna vakıf denirdi. (Bkz. Müstesna Vakıflar)⁶⁸ Seyyid Aynü'l-Melek Zaviyesi, Camii ve Vakfı, zaviyeye konuk olan ayende ve revende'yi (gelip geçeni) ağırlamak, yedirip içirmek ve istirahatlerini karşılamak" gibi hizmetleri yerine getirdiği gibi aynı zamanda caminin gelirine ortak tutulan medresesinde yedi yüz yıl boyunca ilime ve bilime hizmet etmiştir.

Seyyid Aynü'l-Melek Vakfı evlad-ı vâkıfdan, günümüz deyimini ile kurucusunun soyundan gelen zaviyedar denilen kişiler tarafından yönetilmiştir. Süresi dolanın yerine, zaviyedarlık görevini yine vakfin şartı gereği Seyyid Aynü'l-Melek'in soyundan ekber ve erşed olan bir veya bir kaç kişi üstlenmiştir.⁶⁹ Seyyid Aynü'l-Melek zaviye vakfı için evlatlarına gönderilen berat ve fermanlar gösteriyor ki padişahlar tarafından bu tür fermanlar veya beratlar verilerek vakfin devamı ve korunması sağlanmıştır.

Yaptığımız araştırmalar neticesinde Seyyid Aynü'l-Melek vakfına ait, Arapça yazılmış farklı tarihli iki vakfiye nüshası tespit edilmiştir. Birinci nüsha Kanuni Sultan Süleyman, dönemine ait h.946/m.1540 yıllarında Van ve Ahlat bölgesinde emirlik yapan Hacı Ivaz Bey'in oğlu Hasan Bey mühürlü nüshadır.⁷⁰ İkinci nüsha 14 receb h.1305/m.1888. tarihli Sultan Abdulhamid han tuğralı nüshadır.⁷¹ Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde, 588 numaralı müceddet Anadolu Vakfiye-i Sâlis adlı defterin 241. sahife ve 210. sıra numarasında, 19 Receb 1307 tarihli bir nüsha kayıtlıdır.⁷²

Vakfiyenin iki adet tercümesi mevcuttur. Biri Başbakanlık Osmanlı Arşivinde kayıtlı olup, tercümesi 03/14/1888 tarihinde bâb-ı âli tercüme odası tarafından yapılmıştır.⁷³ Diğeri ise Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 06/07/1943 yılında Refik Şallı'ya yaptırılan tercümedir.⁷⁴ Biz vakfiyenin tercümesinde Refik Şallı'nın çevirisine sadık kalmak şartı ile 1888/1305 tarihinde bâb-ı âli tercüme odası tarafından yapılmış olan tercümenin on ikinci sayfasından mühür ve tasdikleyenler bölümünden⁷⁵ dua bölümlerini ise vakfiyenin orjinal nüshasından aldık.

Kıdvetü'l-meşâyih sultânü'l-ârifin, Seyyid Aynü'l-Melek hazretleri vakfiyesinin tercümesi:

(MÜHÜR)

Evkaf-i Humayun Müfettişi

Es-Seyyid İbrahim

Mezbur

(MÜHÜR)

İş bu ibâreler an asil olup,

(MÜHÜR)

Erzurum Eyaleti Evkaf

Müdürü

(TUĞRA)

Abdulhamid han bin Abdülmecid

el-muzaffer daima (el-gazi)

(MÜHÜR)

Tıbku aslihi'l-mümzâ el- mahdûm

⁶⁷ BOA, EV.MKT.CHT 00053/3.

⁶⁸ www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=30, **Vakıf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, s. 25.

⁶⁹ BOA, HR.TO-561/117, s. 2.

⁷⁰ Vahdettin Korkmaz, Şahsi Arşiv, **Hasan b. Hacı Ivaz mühürlü Vakfiye**.

⁷¹ Korkmaz, Şahsi Arşiv, **II. Abdülhamid tuğralı Vakfiye**.

⁷² VGMA, **Anadolu Vakfiye Defteri**, no: 588, s. 241, Sıra. 210.

⁷³ BOA, HR.TO-561/117, s. 1-12.

⁷⁴ VGMA, 1967 nolu Defter, s. 157-160.

⁷⁵ BOA, HR.TO-561/117, s. 12.

cihetlerinin kâffesi sahihtir

el-Hâc Halil Sıdkı el-müvellâ-hilâfe bi-
emraza ve mehr-i medinet-i Erzurum
ufiye anhu

Erzurum muftüsü
Ali Rıza.

(MÜHÜR)

Bu Vakfiyenin mündericati ve muhteviyatı mücebince
'akd hin ü ve şeraitin cümlesi sahih ve meşru'dur

Ahlat ve Muş ve Huş naibi
Hasan ibn-i el-Hac 'İvaz⁷⁶

Bismi'llah'ir-rahmani'r-rahim

Hamd ü sena rabbü'l âlemin olan cenab-ı hakka mahsustur Âkîbet müttakiler içindir düşmanlık ancak zalimleredir. Salat ve selam dahi ulumuz hazreti Muhammed ile âl ve ashabının cümlesi üzerine olsun. Şu vecibeyi edadan sonra maksada gelince bu yazı eş-Şeyh ez-zâhid el-âbid, (mağferü'z-zühhâd ve kıdvetü'l-ibâd) zahidlerin övünç kaynağı ve âbidlerin önderi kabe-i muazzamayı ve zemzemi ve makamı ziyaret eden, eş-Şeyh es-sâlih Şeyh Aynü'l-Melek (nevverallahu markaduhu) ibn eş-Şeyh merhum Ramazan'ın (Allah'u teala mekânını güzel kılsın) bina edip Abri namıyla tevşim eylediği zaviyeye vakf olunan şeylerin cümlesi kendisinde zikr olunan bir vakfiyedir. İşbu zaviye meşhur olmağla tahdit ve tayinden müstağnidir. Mevkûfâtı cümlesinden biri eş-şeyh es-sâlih Hacı Aynü'l-Melek ibn eş-şeyh ez-zâhid Ramazan'ın tamamını satun alub üç rubunu zaviyeye ve mesâlihine ve bir rubunu orada bina eylediği caminin mesâlihine vakfettiği Abri karyesinin tamamıdır. Şu şart ile ki bu karyenin menfaat ve varidâtı her ikisinin tamirine kendilerine ait hisseden başlanacak sonra zaviyenin rakabesinin tamiri ve duvarlarının ıslahı ve damlarının çamurlanması ve yaygılarının alınmasından artan fazla sofıyye ve sâireden zaviyede hazır bulunanların karyede adet olduğu vech üzere sofraya masraflarına ki taam et ve sâir masraflarına sarf olunacaktır. Muma ileyh vâkıf zaviyeye gelip giden ve konup göçenlerin hizmetini ifa etmek üzere zaviyenin hizmet ve meşihatını salih ve abid oğlu Şeyh İbrahim'e ve tevliyatını yine oğlu Hacı Hafız Şeyh İbrahim'e tayin ve tahsis eyledi. Bundan sonra vâkıfın evladından şeri mutahharın tayin edeceği en salih kimseye sonra tenasül ettikçe evladı evladına sonra tevliyyete ehil ve salih olan kimseye şart edip onu zaviye ve mescid-i cami ve mevkufatın mesalihine bakmağa müteveli kıldı. Ve yine muma ileyh vakıf Liz tevabiinden Kesir karyesinin tamamını kendi malı ile nefsi için satun alub onda bir müddet tasarruf ettikten sonra yarısını mescid-i camiye ve yarısını zaviyeye vakfeyledi. Bu iki karyenin hududuna gelince Abri karyesinin sınırı kıblesi Kalacoh ve Ağaçluharab ve Sorhunlu ve Çobanziyaretli mezraalarıyla ve Bilican dağından mezar deresine akan pınar ile beraber üzerinde mihrab ve haç bulunan yüksek yere münthehi olur. Garb-i Kesir karyesinin pınarlara varıncaya kadar Lenismalerlismar nam mevzia mürür eden yola münthehi olur. Üçüncü şimal sınırı dağdan akıp büyük suya karışan pınara münthehi olur. Bu suyun garp hizasında yüksek bir arz vardır bu arz Karataş'a kadar uzanır ve yüksek arzın altında Karataş'a kadar uzanan su harkı vardır bu su Karataş'ın kıblesindedir. Dördüncü şark hududu dağ cihetinden yolun sınırında yüksek arza dikili olan haça münthehi olur. (Dördüncü sınırın tamamına ait bir buçuk satırlık ibare manalı bir şekilde okunamadığı cihetle tercemesinden sarf-ı nazar olundu mütercim) mezbur Abri karyesi zikrolunan hudutlar ile mezkûr zaviye ve mescid-i camiye vakfedilmiştir. Liz tevabiinden olan Kesir karyesinin sınırlarından kible sınırına gelince evvela zikredilen Abri karyesinin sınırına muttasıl olur kıblenin zahı (şimal ciheti olması melhuzdur) Tohusma nam mahalde kâin pınarlar üstündeki taşlı mevzia muttasıl olur. Şark ciheti Elkesir namıyla maruf dağın harkına ve yukarı Kifkefan köyünün altına gider yola garp ciheti Harabe-i kebir adlı pınara muttasıldır. Bu Kesir karyesi cümle hududu ile Abri karyesinde vaki zaviye ve mescid-i camia mevkufur. Vâkıf bu zikrolunanları 17 zilhicce 733. hicri senesinde vakfeyledi.

⁷⁶ Joseph Von Hammer, **Osmanlı Devleti Tarihi**, C IV, İstanbul, 1984, s. 1083-1090.

Rabbü'l-âlemin olan cenab-ı hakka hamd ü senalar olsun mevkufattan biri dahi Ahlat şehri tevabiinden Liz ismiyle müsemma karyenin tamamını emir-i azam Şerefoglu büyük emir Şemseddin bütün hududuyla mezkur zaviyeye vakfetti ve mezkur karye kible cihetinden Tuzlupınar'a ve şark canibinden İbrahim deresi namiyle maruf mağaraya münthehi olur. Garp ciheti mezkûr karye ile Öğün karyesi arasındaki dere ile Balçıklı ve Liz nehirlerine münthehi olur mezkûr emir mezbur karyeyi uzak yakın arazi ve sahraları metruk ve muattal yerleri ve otlak ve tepe ve dağ ve pınarları ve kuyuları ve nehirleri ve odun toplanacak mahal ve baltalıkları ve harman yerleri gibi kendisine nisbet olunan cümle haklarını bütün tevâbi ve levâhiki ile Abri köyündeki eş-şeyh ez-zahid âbid-i semedân-i Seyyid Aynü'l-Melek'e nisbet ve teberrük olunan zaviyeye vaki lazım ile müebbeden vakfedip sıhhatına hüküm olunmuş bir vakıf oldu. Allaha ve ahiret gününe iman olan ne vali ne hâkim ne şevket sahibi ne kadı ne emir ne vezir veya bir kul için bu vakfın tağyir ve tebdil ve ibtaline cevaz ve mecal yoktur. Kim ki tağyir ve tebdiline taarruz ederse yahut ibtaline çalışırsa veyahut haksız tasarruf ederse Allah'ın gazabını hamilen avdet edip lanetine maruz kalsın ve amellerinden ziyan edenlere iltihak eylesin ve firavun ve haman ve nemrud ve etbai ile birlikte haşrolsun. Vâkıfın ecir ve sevabı Allah subhânehu ve teâla hazretlerine aittir ki güzel amel işleyenlerin ecrini zayı etmez. Bu hadise sekiz yüz on senesi zilkade ayında cari oldu. Mevkufattan biri dahi Kiğvank ve Köşmer karyeleri olup bu karyeleri şeyhlerin pişuvâsı ve ariflerin sultanı Seyyid Nizameddin Aynü'l-Melek oğlu merhum ve mağfur Seyyid İbrahim mahdumu şeyh-i zahid-i rabbani Seyyid Şeyh Hasan cemii hududuyla mezkûr zaviye için vakfeyleti. Mezkûr Kiğvank karyesinin hududuna gelince kible canibinden Liz karyesi nehrine münthehi olur ve her iki karye Liz tevabiindendir ve mezkûr nehirden Telil nam mahaldeki toplu taşlara kadar uzayarak mezkûr Liz karyesi yoluna ve oradan yolun yanındaki büyük tepeye varır. Şark canibinden Hezarke namiyle maruf büyük pınarın yanında Şeyh Ahmet tepesi denilen beyaz tepeye münthehi olur. Şimal cihetinden yüksek yerin ortasına konmuş olan siyah taş muttasıl olur bu yüksek yer Haklı bendi ile cadde arasındaki haceri-i marufdan inen suya kadar uzanır. Garb canibinden Köşmer karyesi sınırı olup aralarını maruf sakiye fasl eder. Mezkûr Köşmer mezrasının hududuna gelince kible canibi mezkûr nehre ve şark canibi mezkûr su yoluna ve şimali Bulgur ağaç karyesi sınırına ve garb tarafı Fehraküm karyesi sınırına münthehidir. Bu iki karyenin arasını ayıran şey üstünde hac bulunan dikili taştır. Vâkıf bu karyeleri cemii hudud ve hukuk marufesi ile kendi mülkine ve eline ve tasarrufuna geçtiği sabit olduktan sonra mezkûr zaviyeye vakfeyleti. Vakfın cerayanı ve işhadı sekiz yüz yirmi üç senesi rebiu'l-evvel ayının ortalarında vaki oldu. Mevkufattan biri dahi ilan ve işa edilmekle şöhret bulan Nazik karyesinin tamamı olup hududu erbaasi ile mezkûr zaviyeye mevkufdur. Bu karyenin kible canibi mezkûr karye ile Afyos karyesi arasını ayıran dereye ve şark-ı cezireden geçen Balıklı deresine ve şimali Abri suyunun döküldüğü mahalle bakan tepeye ve garb ciheti Tausçemen otluğuna muttasıl olur. Vâkıf bu karyeyi bütün hukuku ile mezkûr zaviyeye vakfetti ta baştan nihayete kadar sayılanların cümlesi mezkûr zaviye ile orada bina kılınan camia mevkuf olup vakfiyyeti adil şahitlerle ve kadıların itimad olunur sicilleri ile sabit olmağla onların sicillerinden bu sicile nakl olundu. Şu yazı bir kitabdır ki kendisinde eş-şeyh ez-zahid el-âbid Seyyid Aynü'l-Melek ahfadına mensup emlak şu vech ile zikrolunmuştur. Onlardan biri Piyonk karyesi ile Şeyh Akarak mezrasının tamamıdır. Bunları Abid ve Zahid Seyyid Aynü'l-Melek oğlu Seyyid Paşababa mahdumu sadr-ı ecel Seyyid Pir Hüseyin bâ Emir Ergu oğlu merhum emir Zenginha mahdumu genç ve akıllı Cemaleddin Pir Veli'den satın altı ve Pir Veli de ona sattı. Hududuna gelince Piyonk karyesinin hududu kible canibinden Hal namiyle maruf dereye ve oradan Liz karyesi nehrine (Bir kelime okunamadı) münthehi olur ve şark canibinden dağa ve şimal canibinden Harab kalaya ve garb canibinden Hacorholil namiyle maruf tepeye münthehidir vakıf bunları cemii hudud ve hukukiyle ve kıymet ve değeri Mardin gümüş parasıyla ve aslını tekid için yarısı yedi bin beş yüz dirhem olan on beş bin dirhem para ile satın aldı. Bu alım satım icab ve kabulü sarahaten işitmek

suretiyle sahih ve şeri bir alım satım oldu. Mezbur meblağ mezra ile beraber mezkûr köyün bedelidir. Bu mezranın kible tarafından vadiye şark canibinden dağa ve şimal canibinden mezkûr Piyonk karyesinin sınırına ve garb canibinden Liz karyesinin nehrine müntehidir. Mumaileyh Seyyid Pir Hüseyin mezkûr mülklere sekiz yüz yirmi üç senesi rebiu'l-evvelin ortalarında malik oldu. Mevkufatdan biri dahi Liz tevabiinden Kanzik karyesinin tamamı olup hududu erbeasından kible ciheti Balçıkluya ve şarkı Ağyare ve şimali Liz nehrine ve garbi tepeye ve yola muttasıl olup bütün hudud ve hukukiyle Seyyid Aynü'l-Melek ahfadının mülkleri olmakla sair emlakdaki tasarruf ve hakları gibi mutasarrıf ve hak sahibidirler hiç bir kimse tasarruf ve temellüklerine mümanaat edemez. Bu mülkleri dahi zavıyeye ve mescid-i camia vakfeylediler. Bunu işittikten sonra her kim tebdil ederse günahı ancak tebdil edenlere aittir Muhakkak cenab-ı Hak her şeyi işitici ve bilicidir.

(MÜHÜR)

(MÜHÜR)

(MÜHÜR)

Vakfiye Aslına Mütabıktır
Sulh-i Bitlis naib-i
Abdülaziz afiye anhü

Vakfiye Aslına Mütabıktır İşbu Vakfiye Aslına Mütabıktır
Bitlis Müftüsü Sulh-i Erzurum Müftüsü
Es-Seyyid Ahmed Es-Seyyid Muhammed

Aynen mahkeme-i şeriye siciline kayd olunmuştur.

14 receb 1305

mükid-i mahkeme-i şer-i Muş

Muhammed Kamil

(MÜHÜR)⁷⁷

SONUÇ

Doğu Anadolu'daki irfânî ve ilmî geleneğin menbalarından olan Abrî, bugünkü adıyla Esenlik köyü, Muş ili Bulanık ilçesine bağlı bir yerleşim yeridir. Esenlik (Abri) köyünde, h.725 yılında, cami, medrese, tekke, zaviye, hamam (kulleteyn) ve çeşmenin de içinde bulunduğu külliye Seyyid Aynü'l-Melek tarafından inşa ettirilmiştir.

Seyyid Aynü'l-Melek, Hz. Hüseyin'in (r.a) soyundan olup aynı zamanda Kadirî tarikatının Doğu Anadolu'daki öncülerindendir. Seyyid Aynü'l-Melek'in asıl adı Seyyid Nizameddin'dir, fakat kendisi, Aynü'l-Melek ve Aynüddin künyeleri ile meşhur olmuştur. Dedesi Seyyid Şeyh Muhammed Moğol istilas döneminde (Semerkand/Buhara) Horasan'dan Anadolu'ya göç ederek Abri köyünün üst tarafında bulunan "Harabe Abri" denilen mevkiye yerleşmiştir. Daha sonra bizzat Seyyid Aynü'l-Melek tarafından inşa edilen zaviye ile birlikte bugünkü adıyla Esenlik (Abri) köyüne yerleşmişlerdir.

Seyyid Aynü'l-Melek, kendi mülkü olan Abri ve Kesir köylerini yaptırmış olduğu cami ve zaviyeye vakfetmiştir. Camiye ait 17 Zilhicce 733 H./29 Ağustos 1333 tarihli vakfiye bulunmakta olup bu vakıf Anadolu'da kurulan en eski tarihli vakıflardan biridir. Camii'nin vakfiyesinde ve diğer resmi kayıtlarda geçtiği üzere camii zaviyeli (T planlı) bir mimariye sahiptir. Arkeologlar tarafından yapılan incelemelerde, Seyyid Aynü'l-Melek Camisi'nin Kızıltepe Ulu Camii'ne çok benzediği görülmüştür. Seyyid Aynü'l-Melek'in kurmuş olduğu külliye den geriyeye günümüze herhangi bir zarar görmeden ulaşabilen, bu cami hala ibadethane olarak kullanılmaktadır. Yedi asırlık ihtişamıyla ziyaretçilerini beklemektedir.

KAYNAKÇA

1310 Bitlis Vilayet Salnamesi, İSAM., s. 271.

1316 Bitlis Vilayet Salnamesi, İSAM., s. 203.

ARIK, Rüçhan, "Arkeolojik Araştırmalar Işığında Türkiye'nin Başlangıç Noktası Malazgirt", **Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri**, 4-7 Kasım, Ankara, 1997. s. 64.

⁷⁷BOA, HR.TO-561/117, s. 12.

TARİH VE KÜLTÜR BAĞLAMINDA MUŞ ULUSLARARASI SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

- BOA**, 1100 Nolu Hıms Hurufat Defteri, s. 66.
BOA, 944/1537 Tarihli tapu tahrir defteri. Defter no: 189., s. 23.
BOA, 950/1544.tarihliMAD.D.22171 numaralı defter, s. 47.
BOA, 963/1556 Tarihli Tapu Tahrir Defteri, Defter No: 294. s. 201 - 202.
BOA, DH_UMVM_00066_00074_s. 2.
BOA, EV. MKT-03348-223.
BOA, EV.MKT.CHT 00060.
BOA, Evkaf defteri 13829., s. 3.
BOA, Evkaf muhasebe defteri No: 00372, s. 4-5.
BOA, Evkaf evrakı defter no: 14720, s. 2.
BOA, Evkaf evrakı defter no: 15166, s. 2.
BOA, Evkaf evrakı dosya no: 13011, s. 50.
BOA, Evkaf evrakı dosya no: 22474, s. 2.
BOA, HR.TO-561/117, s. 12.
BOA, MAD.d. 8065-30, s. 59.
BOA, Şura-yi Devlet, Y__PRK_AZJ__00018_00091_001_001.
BOA, EV.MKT.CHT 00053/3.
BOA, EV.HMH.D.06224 , s. 2.

EVREN, Adil, “Bulanık, Abri (Esenlik) ve Mollakent Köylerinde Bir Araştırma”, **Türk Etnografya Dergisi**, S XX, Ankara, 1997, s. 2.

GÜNER, Sait, Şahsi arşiv, **III. Selim Berat-ı Hümayun**.

GÜNER, Sait, Şahsi arşiv, **II. Abdülhamid Berat-ı Hümayun**.

KORKMAZ, Vahdettin, Şahsi arşiv, **Sultan Abdülmecid Fermanı**.

KORKMAZ, Vahdettin, Şahsi Arşiv, **Bulanık Meclis Mazbatası, 1299**.

KORKMAZ, Vahdettin, Şahsi Arşiv, **Hasan b. Hacı Ivaz mühürlü Vakfiye**.

KORKMAZ, Vahdettin, Şahsi Arşiv, **II. Abdülhamid tuğralı Vakfiye**.

RIFAT, Ahmet, **Devhatü'n-nukabâ**, s. 10.

SELVİ, Zeynelabidin, Şahsi arşiv, **Devlet-i Âliye-yi Osmânî Nüfus Tezkeresi**, 1322.

Seyyid Mustafa el-Abrî, **Divan** (Yayımlanmamış).

Şeyh Zeynelabidin Selvi ve Şeyh Mustafa Selvi ile 18.05.2016 tarihinde yapılan kişisel görüşme.

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, TADB-TTD-40-214 numaralı defter.

VGMA, 1967 nolu Defter, s. 157-160.

VGMA, **Anadolu Vakfiye Defteri**, No: 588, s. 241, Sıra. 210.

TARİH VE KÜLTÜR BAĞLAMINDA MUŞ ULUSLARARASI SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

VON HAMMER, Joseph, **Osmanlı Devleti Tarihi**, C IV, İstanbul, 1984, s. 1083-1090.

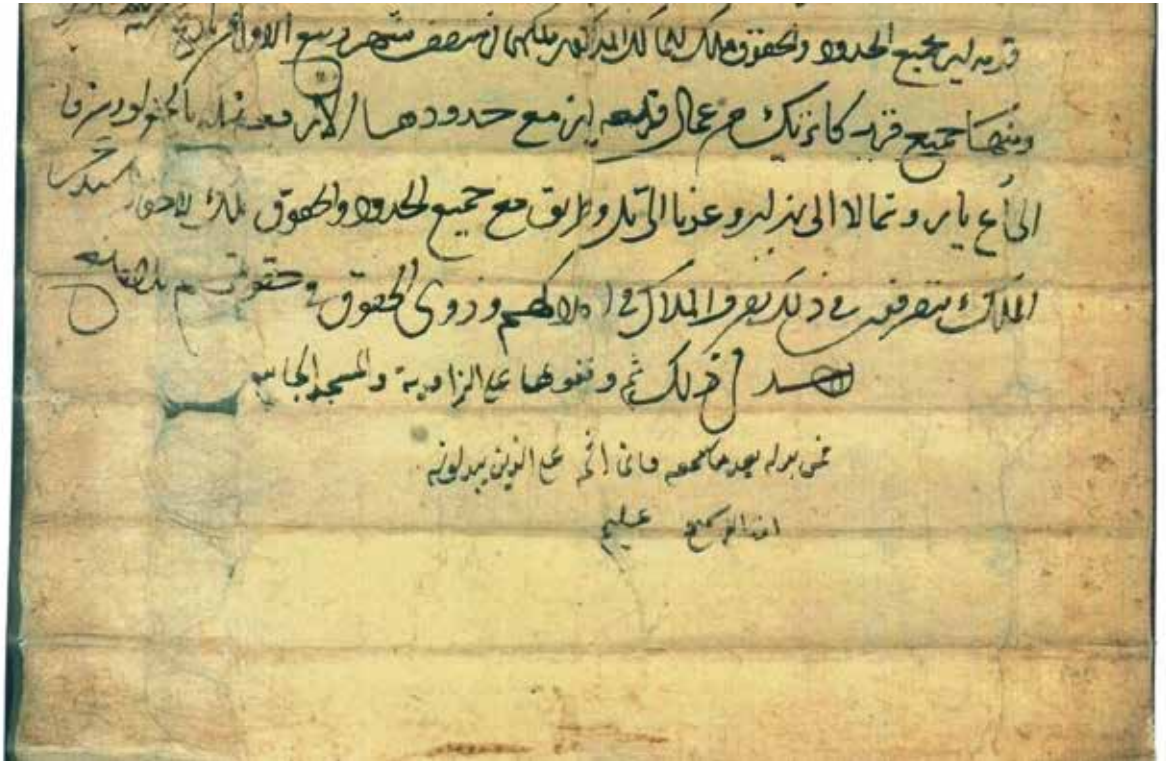
www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=30, **Vakıf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, s. 8-9.

CAMİ VE VAKFİYEYE AİT KAYITLAR:

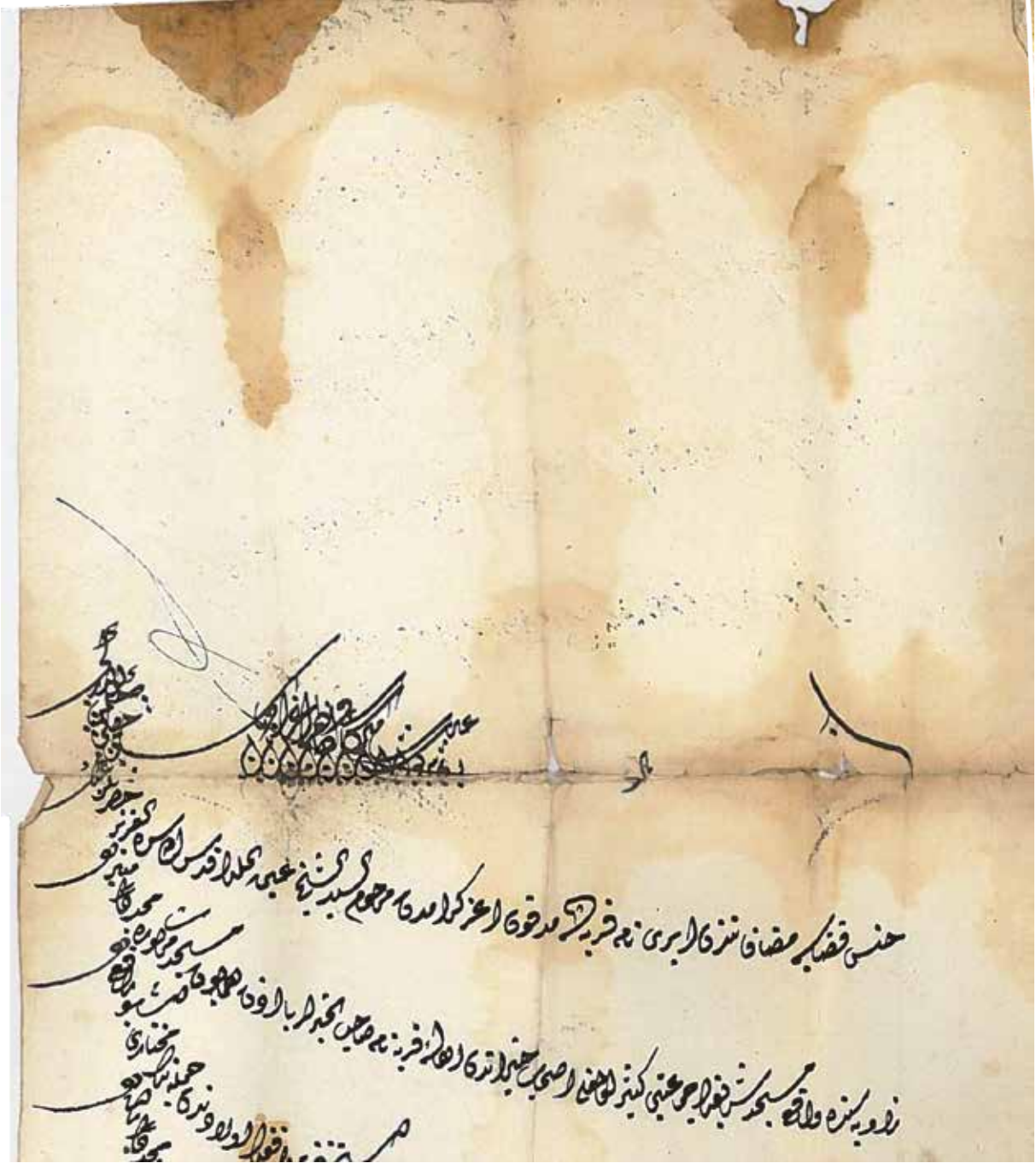
1.

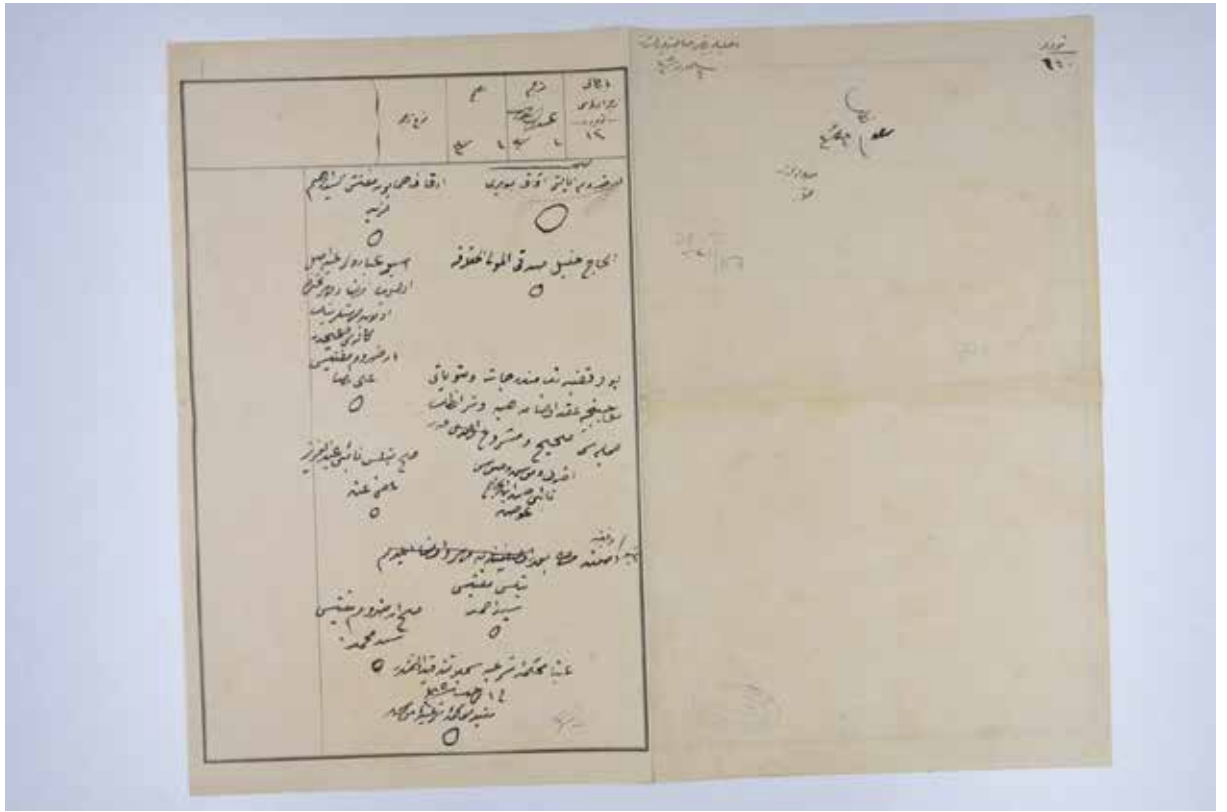
3.

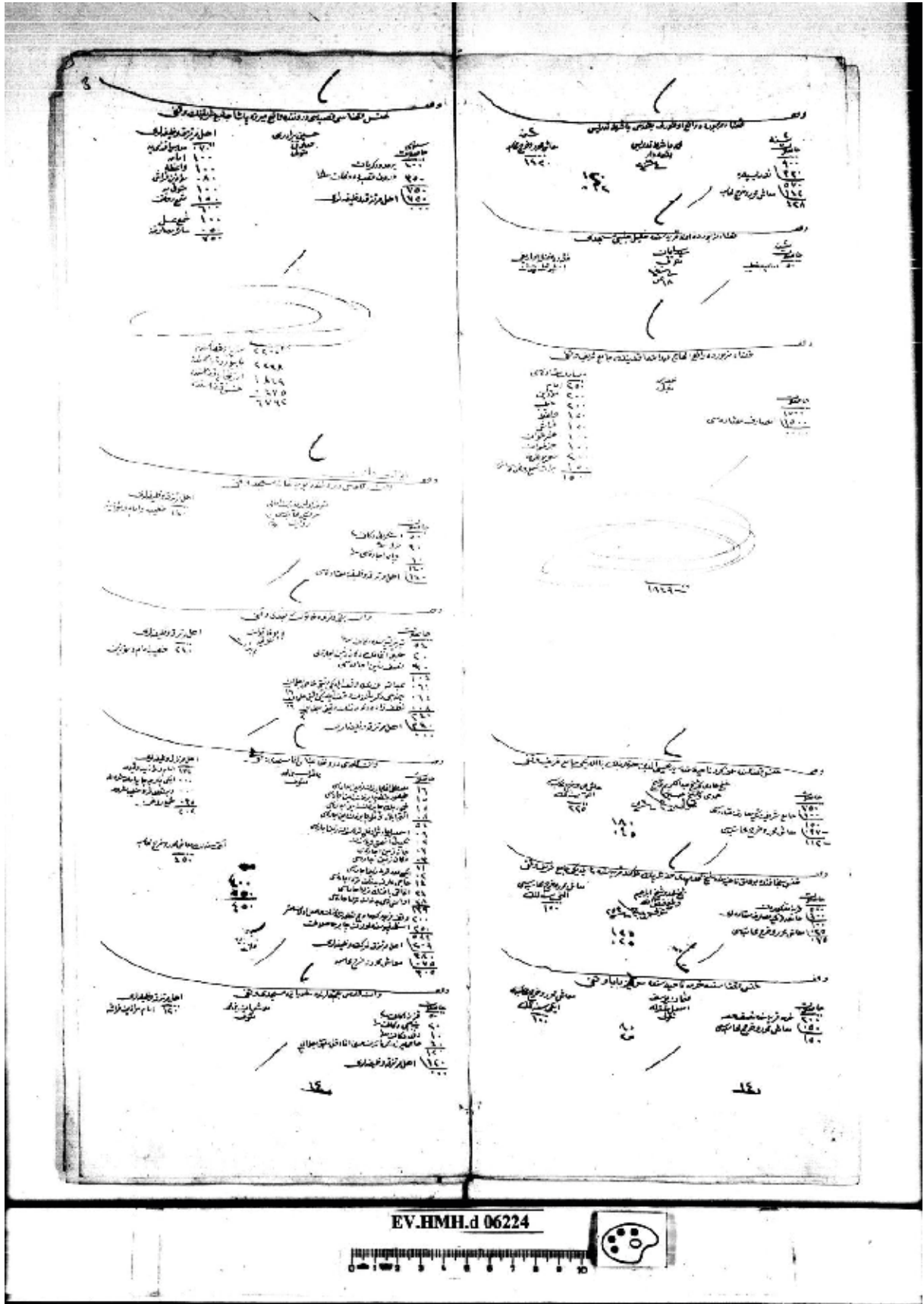
4.

5.

6.

7.

